

УДК 7.071.1 П. Ходанич: 745.51
Х 69

Михайло ХОДАНИЧ,
викладач Закарпатської академії мистецтв,
м. Ужгород, Україна

ХУДОЖНІЙ СВІТ ПЕТРА ХОДАНИЧА

Ходанич М. П. Художній світ Петра Ходанича. У статті розглядається творчий шлях закарпатського різьбяр по дереву П. М. Ходанича, формування кола його творчих інтересів, художньо-образної мови в контексті становлення новітнього українського декоративно-прикладного мистецтва. Аналізуються твори митця, створені упродовж 1970–2015 рр. в галузі скульптури, дерев'яної пластики та сакрального мистецтва.

Ключові слова: П. М. Ходанич, різьбяр, дерево, рельєфна і кругла пластика, сакральне різьблення, художній світ, художньо-образна мова.

Ходанич М. П. Художественный мир Петра Ходанича. В статье рассматривается творческий путь закарпатского резчика по дереву П. М. Ходанича, формирование круга его творческих интересов, художественно-образного языка в контексте становления украинского декоративно-прикладного искусства. Анализируются произведения мастера, созданные в протяжении 1970-2015 гг. в области скульптуры, деревянной пластики и сакрального искусства.

Ключевые слова: П. М. Ходанич, резчик, дерево, рельефная и круглая пластика, сакральное искусство, художественный мир, художественно-образный язык.

Khodanych M. P. Art world of Perto Khodanych. The article presents creative career of Transcarpathian wood carver P. M. Khodanych, formation of his interest areas, expressiveness in the context of formation of new Ukrainian decorative and applied arts. The author analyzes the artist's works created during 1970-2015 in the sphere of sculpture, wooden plastics and sacred art.

Key words: P. M. Khodanych, wood carver, wood, relief and round plastics, sacred wood carvings, art world, tropology.

Постановка проблеми. Мистецтво Закарпаття є вагомим складовим загальноукраїнського культурного простору. Однак у колі інтересів дослідників залишається переважно живопис. Між тим декоративно-прикладне мистецтво краю має далеко глибшу історію, позаяк його підґрунтя таїться у народному мистецтві, яке і стало основою творчого зростання великої когорти митців, що успішно працюють у галузях різьбярства, кераміки, ткацтва і вишивки, металу. На сьогодні кращі з них є членами Національної спілки художників України і Національної спілки майстрів народного мистецтва України, їхня творчість відзначена почесними званнями і мистецькими преміями. Сьогодні вагомим уявити мистецьку палітру краю без різьбярів В. Свида, І. Бровді, В. Сідака, В. Щура, В. Шипа, ткаць Н. Герц, Л. Бровді, Т. Чувакової, І. Матіко, керамістів А. Гіді, М. Пуглик-Белень, М. Росул, В. Вінковського, Н. Стегури. До їх кола належить і різьбяр Петро Ходанич.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Сучасне декоративно-прикладне мистецтво Закарпаття залишається малодослідженим. Творчість різьбяр П. Ходанича згадується в контексті статей Л. Біксей, Г. Рижової, Л. Попової, О. Ладижця, Д. Федаки, В. Мишанича, Л. Губаль, В. Нитки, О. Ладижця, О. Гавроша, Ю. Ковача, В. Кузана, С. Федаки, які переважно присвячені різноманітним художнім виставкам, його ювілейним датам, а також літературній, науково-педагогічній та громадській діяльності.

Мета нашої статті в дослідженні творчості члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України (1998), випускника Ужгородського училища прикладного мистецтва (1970) П. Ходанича, аналізі особливостей художньо-образного світу митця, який майже піввіку успішно працює у галузі різьбярства. В. Нитка, аналізуючи творчий доробок митця, зауважив, що «тематика дерев'яної пластики майстра пов'язана з етнопобутовими і культурними традиціями закарпатців, він знайшов свій авторський стиль, що виділяє його на тлі закарпатського різьбярства» [1]. Мистецьку діяльність П. Ходанич поєднує з письменницькою та педагогічною працею, він член Національної спілки письменників України (1984), кандидат педагогічних наук, доцент, його перу належить і ціла низка мистецтвознавчих праць.

Виклад основного матеріалу. П. Ходанич прийшов у мистецтво на початку 1970-х рр. Це час рішучого відходу від закостенілого соцреалістичного розуміння ролі і місця прикладного мистецтва. Митці вирішували проблеми творення нової художньої мови, визрівали несподівані стильові рішення, технології і методи обробки широкого спектру матеріалів, що часто диктують процес творення художнього образу.

У самому мистецтві виникало протиріччя між універсалізацією і стандартизацією художнього образу, виведення його у позаєтнокультурний вимір, а з іншого боку – намагання митців зберегти певні етнокультурні традиції.

Митець народився 28 червня 1951 р. в лемківському с. Раково, що розкинулося в Турянській до-

лині неподалік Ужгорода. Його дід Данило був добрим різьбярем, по ньому залишилося кілька різьблених сухою різьбою сусіків-скринь. Добре знався на обробці дерева й батько Михайло. Неперевершеною в селі майстринею перебірного ткацтва і вишивки була бабуся Юлія, вона допомагала сільським молодіцям виготовляти весільний одяг, від неї навчилася тонкощам цього ремесла і мама майбутнього митця також на ймення Юлія. Отож родинний інтерес до народних ремесел вплинув на формування інтересів дитини, зорієнтував до мистецтва.

Після закінчення у 1966 р. місцевої восьмирічки П. Ходанич поступає в Ужгородське училище прикладного мистецтва. Наставниками з фаху стають відомі художники різьбяр В. І. Свида, скульптор І. І. Гапко. Під їх впливом він виявляє особливий інтерес до скульптури, бере участь у студентських виставках. Дипломною роботою став багатофігурний триптих у дереві «Золота осінь». Випускник отримав диплом з відзнакою і направлення на навчання в Київський художній інститут (1970). Однак стати студентом вишу не судилося, – не вистачило одного прохідного балу. Після повернення до Ужгорода працює художником Закарпатської облспоживспілки, де бере участь в оформленні угорського ресторану щойно зведеного торгового комплексу «Минай». Для залу ресторану було вирізьблено в дереві три рельєфи з постатями в угорських національних костюмах та кілька орнаментальних вставок.

У 1970–1972 рр. П. Ходанич проходить строкову службу в армії. Служити довелося в 128 мотострілецькій дивізії (нині 128 гірсько-стрілецька бригада) в м. Мукачеві. Молодому художнику було доручено оформлення Музею військової слави, а згодом і створення Алеї героїв. Виконані з бетону 14 бюстів солдат та офіцерів дивізії до цього часу прикрашають військову частину. Для музею П. Ходанич виконав ряд скульптурних композицій на військову тематику – «Сестра милосердя» (гіпс тон, 35x21x27), «Атака» (гіпс тон, 58x34x36), «Мій однополчанин» (гіпс тон, 38x24x26). Серед них виділяються рельєф «Скорбота» (дерево, 62x31), присвячений горю солдатських матерів виконані у дереві та «Портрет письменника Івана Сільвая» (дерево, 64x43x44).

Виконана в той же час скульптурна композиція «Ранок» (гіпс тон, 58x84x32) була вперше представлена на Третій обласній виставці молодих художників Закарпаття у березні 1973 р., що і стало початком виставкової діяльності митця. Ранок символізує напівлежача у хмарах постать дівчини. Покладене в цьому образі романтичне начало притаманне всій творчості різьбяра. Так, кругла різьба «Річка Тиса» (дерево, 45x98x28, 1975 р.) зображує дівчину, яка відкинулася назад. Її волосся нагадує бурхливі води гірської річки, а погляд спрямовано вдалечінь, що створює враження простору. Романтикою позначено й круглі скульптури «Дівчина з Турянської долини» (дерево, 65x25x28, 1973 р.), «Ференц Ліст» (гіпс тон, 46x25x28, 1975) та ін.

Твори молодого художника, презентовані на виставках привернули увагу і його запрошують на роботу в Закарпатський комбінат Худфонду України. Водночас П. Ходанич стає студентом-заочником відділення прози Московського літературного інституту ім. М. Горького (1974–1980). У 1983 р. виходить його перша книга оповідань, а наступного – стає членом Спілки письменників СРСР (нині НСПУ). Зазначимо, що у його повістях, оповіданнях образ художника наскрізний, саме очима митця письменник П. Ходанич оцінює історичний час, національні цінності, рівень культури своїх героїв [2].

У повісті «Косіння трави» (2011) він зазначає, що саме Худфонд сприяв його переорієнтуванню від скульптури до прикладного мистецтва. Молодий художник опинився у колі корифеїв закарпатського мистецтва, які успішно творили поруч – це живописці Ф. Манайло, А. Коцка, Е. Контратович, Г. Глюк, В. Микита, Ю. Герц, А. Кашшай, скульптори В. Свида, М. Попович, І. Бровді, М. Саніч, Г. Чувалов. Про вплив їх на власну творчість і формування свідомості П. Ходанич описав у названому творі [3].

Роботу почав із створення і тиражування взірців декоративно-прикладного мистецтва. Він з вдячністю описує поради старших колег, вимогливість художньої ради, яка стала своєрідною мистецькою школою. Ще одним стимулом для творчої праці в Худфонді була обов'язкова участь у художніх виставках. У 1986–1987 рр. П. Ходанича обирають відповідальним секретарем обласного осередку спілки художників і він безпосередньо займався цією справою. Принагідно скажемо, що ця адміністративно-організаторська робота згодом дозволила П. Ходаничу написати чимало статей про творчість багатьох закарпатських художників, об'єднаних згодом у книзі «Шляхом пізнання» [4].

У 1970-1980-х рр. декоративно-прикладне мистецтво Закарпаття переймає на себе засадничу художньо-образну ідею закарпатської школи живопису – відображення стихії народного буття, коли домінуючим напрямком закарпатського живопису стає пейзаж. Вірними тематичній жаровій картині залишаються митці старшого покоління Ф. Манайло, Е. Контратович, Г. Глюк, а згодом вузьке коло молодших – В. Микита, Ю. Герц, Є. Кремницька, Е. Медвецька, І. Ілько, В. Приходько.

Більшість мистецтвознавців сходяться на думці, що однією з причин виникнення такої парадигми було упереджене «соцреалістичне» ставлення офіційної критики і партійного керівництва до станкового мистецтва. Але з іншого боку, тематична картина вимагала високої фахової освіти, а у цей час обласний осередок спілки художників не поповнив жоден випускних живописного факультету академії чи інституту. Коло живописців поповнювали випускники відділів кераміки чи дерева Ужгородського училища прикладного мистецтва. Позитивно, що частина його вихованців продовжили навчання на факультетах прикладного мистецтва, серед них А. Дунчак, Е. Медвецька, М. Медвецький, Т. Чувалова, В. Приходько, В. Беца, які згодом проявили себе як живописці.

Створення нового життєвого простору завше вимагає творчого підходу, тому саме прикладне мистецтво переважно знаходилося поза кон'юктурою панівної ідеології, відповідно, в радянський час прискіпливе око партійних бонзів мало звертало увагу на нього, вважалося, що у царині прикладного мистецтва художній образ умовний. Між тим творчість різьбярів І. Бровді, В. Щура, М. Іванча, М. Іванчо, М. Саніча, В. Олашина, В. Сідака, П. Ходанича, керамістів М. Пуглик-Белень, В. Томашевської, А. Гіди, В. Пуглик, Н. Стегури, килимарниць Н. Герц, Л. Бровді, Т. Чувалової, І. Матіко перекреслили цю думку – художній образ Закарпаття у їх творах постає у всій красі.

У розглядуваний час великий вплив на формування нової мистецької мови вдосконалення, фахового досвіду мали відрядження на творчі бази у Прибалтиці, Угорщині. Завдяки певному послабленню режиму закритості на території країни на релішті потрапляють мистецькі часописи, альбоми творів, мистецтвознавчі теоретичні видання з проблем сучасного прикладного мистецтва з Угорщини, Болгарії, Румунії, Польщі, НДР, Чехословаччини. Ці країни тільки після Другої світової війни увійшли до так званого «соцтабору», тому довоєнний мистецький досвід, розуміння ролі національного фактору і досвіду сучасного мистецтва, дозволяло митцям знаходитися на передових рубежах.

П. Ходанич вивчає досвід народного різьбярства, принципи і методи сухого різьблення, рельєфної та об'ємної пластики. Результатом цього стала серія декоративних пластів. Так «Верховинка» (дерево, 35x12, 1975) – це стилізована постать дівчини у лемківському вбранні, пластична мова дуже скупа, власне, контур постаті, в основі пластичного рішення – поєднання двох площин, сухорізьби підкреслюють характер одягу і вишивки. Натомість рельєф «Закохані» (дерево, 98 x 32, 1975) засвідчує пошук різьбярем пластичної мови, стилізація людських голів доволіна, важливу роль відведено лінії, фактурі дерева. Інтерес до народного мистецтва і язичницької культури виявився в дерев'яних масках «Дідо-всевідо» (1975), «Вітер» (1976), «Сварог» (1977), «Ярило» (1977), «Перун» (1978) та ін. Сакральні язичницькі образи знаходять своє трактування і в серії жіночих прикрас, виконаних наприкінці 1970-х рр. За народними мотивами виконано декоративні таці, коритця. Різьбяр експериментує, створюючи варіанти стилізованих людських постатей, портретів. Прикладом такого підходу стала й композиція «Молодята» (1985). На тлі круглого тареля дві декоративні ложки з портретами нареченої і нареченого, що символізує любов і достаток в родині.

У цей же час митець створює ряд жанрових рельєфних композицій. Сповідуючи принципи народного різьбярства, П. Ходанич розуміє людину як дитину природи, вічно здивовану і зачаровану природою. Так виникає ідея гіперболізації людської постаті. В цей же час художник виконує декоративні пласти «Школяр» (1978), «Коваль» (1978), «Гончар» (1979) та ін. Набутий досвід стилізації

різьбяр реалізує в багатофігурній композиції «Обід у тракторній бригаді» (дерево, 105x89, 1979). На перший погляд – це типовий артоб'єкт соцреалізму, що експонувався в Києві, а згодом в Москві на Всесоюзній виставці «Земля і люди», присвяченій сучасному селу. Рельєф зображає силачів, які перегинають один одному руки під захопленими поглядами колег-трактористів. Але підкреслена стилізація постатей, зведена до простих площин пластика, обрамлення композиції з грубих дошок вказують, що це твір декоративного мистецтва, і автора цікавить не героїзація праці, а гра. Найбільш вдалим твором цього напрямку можна вважати триптих «Осінь» (л. ч. – «Збір яблук», ц. ч. – «Музики», пр. ч. «Збір винограду» (1982 р.). Він складається з трьох рельєфів, кожен – по дві постаті. Автор зображує процес праці, акцентує увагу на індивідуалізованих жіночих і чоловічих обличчях, плодах садів, елементи одягу доповнюють вкраплення орнаменту, виконаних методом сухорізьби, що надає твору національного українського колориту.

Початок 1980-х рр. виявився особливо плідним для П. Ходанича. Різьбяр переводять у монументальний цех, де він прилучається до оформлення інтер'єрів санаторіїв, будинків культури, спортивних баз. Серед цих робіт можемо виділити декоративну решітку-перегородку для реєстраційної зали санаторію «Сонячне Закарпаття» на тему «Карпатське літо» (дерево, метал, 248x480, 1984). Це рапортна композиція з серії прорізних двосторонніх (аверс-реверс) рельєфів, що зображує свято урожаю. Центральну частину складають окремі постаті музик, танцюючих і співаючих людей у національних одягах загалом 7 фігур, верхню і нижню – стилізовані квіти і птахи, що уособлюють щастя.

Кінець 1980-х–поч. 1990-х рр. позначився політичною та економічною кризою, що призвела до розпаду СРСР і всього «соцтабору». Занепадає Художфонд, закриваються його творчі майстерні і митці опиняються на одинці зі стихією ринку. У цей час П. Ходанич задля заробітку виконує різьблені світильники, бра, таці, обкладинки для альбомів, жіночу біжутерію, поміж тим творчою віддушиною є об'ємна пластика. З-під його різьця появляються невеликі (розміром 15 -30 см.) статуєтки «Музика» (1990), композиція з трьох окремих статуєток «Троїсті музики» (1990), «Велика риба» (1991), світильник з вітражем «3 корчми» (1996). Філософським змістом наповнені твори на біблійну тематику «Чотири риби» (65x43, 1991), рельєф «Над берегами вічності» (65x43, 1991). Для оформлення кафе «Альпінарій» (приміщення колишнього бомбосховища обч однойменного скверика в Ужгороді) вирізьблено серію декоративних статуєток «Ужгородські ремісники» (1994) та ряд світильників.

На початку незалежності України зростає інтерес до народного мистецтва, його розуміють як вагомий фактор національного відродження, утвердження національної самобутності народу. З цією метою створюється Спілка майстрів народного

мистецтва України (нині Національна) і П. Ходанич стає одним з перших її членів, бере участь у чисельних виставках прикладного мистецтва в Ужгороді та Києві. Увага митця зосереджена на круглій пластичності. Так постає у дереві кумедний ужгородський старожил «Пішта бачі» (28x12x17, 2003), художник – «Маестро» (44 x 18 x 18. 2008), ремісник – «Колісник» (49 x 21 x 19. 2008), базарна молодиця – «Півень» (46x23x21, 2008), клоун – «Циркач» (54x29x26, 2010), винороби – «З винниці» (39x18x16, 2007) і «Молоде вино» (41x20x24, 2008), музиканти – триптих «Лемківські музики» (2007) та ряд інших творів круглої та рельєфної пластики. У цих творах немов підсумовано творчий досвід різьбяр, у них яскраво виділяється його авторська манера стилізації і технологія різьблення. Як правило, це одноосібні динамічні постаті з індивідуалізованими обличчями і одягом – від народного сільського вбрання до підкреслено аристократичного, як метелик і паличка в образі Пішти-бачі, а також використанням різноманітних атрибутів, що уособлюють художній образ, як-от – палітра в руках маестро, кульки в руках і на голові клоуна, колесо у колісника, чи бочка у руках винороба. Цю ж манеру різьблення помічаємо й в утилітарних виробах, серед них світильник «In vino veritas» (дерево, скло, метал, 64x176, 1994), барчик «Святковий» (дерево, 57x107x21, 1998).

Національне відродження тісно пов'язане з відродженням духовним. Суспільство нарешті скидає з себе облуду атеїзму, що пропагувався компартією. Відроджуються занедбані храми, виходить з підпілля греко-католицька церква, починається масове зведення нових церков. Все це вимагає системної мистецької праці, старий постулат «співдружності мистецтв» набуває реальних рис, виникає потреба в різьбяр, іконописцях і монументалістах. У цю роботу активно включається і П. Ходанич. У 1993 р. йому запропоновано виконати іконостас для Святопреображенської церкви в Ужгороді. Це один із старих храмів міста, до 1949 р. він служив греко-католикам, але після ліквідації сталіністами цієї церкви, приміщення було передано під обчислювальний центр УЖДУ.

У 1991 р. після повернення греко-католицькій общині Хресто-Воздвиженського собору це змінене до невпізнанності атеїстами приміщення передали у власність православній громаді. Було прийнято рішення створити новий іконостас, що мав нагадувати попередній, виготовлений у XIX ст. ужгородськими майстрами. Окремі елементи його збереглися в церкві с. Сторожниця. Вони й послужили основою для створення нового іконостасу. Загалом П. Ходанич упродовж 1993–1995 рр. виготовив авторський варіант п'ятиярусного іконостасу розміром 630x740 см. У наступні роки було виконано іконостаси для церкви Св. пророка Іллі в с. Солмоново (2000), одноіменною церкви в с. Довге поле (2004 р.), в роботі – іконостас для храму Успіння Богородиці в с. Дубриничі. Серед творів сакрального різьблення майстра престолу, тетраподи, жертovníки, скарбонки, єпископські седалища та інші ритуальні предмети в Хрестовоздвижен-

ському соборі м. Ужгорода і міських церквах Святої Трійці, Милосердя Божого, монастирі Сестер Василянок, храм Святої Трійці в м. Свалява, Миколаївській церкві м. Перечин та інших храмах Закарпаття. Частина сакральних творів було виконано у співаторстві з сином Михайлом, автором цієї статті. У царині сакрального мистецтва П. Ходанич сповідує принципи українського бароко, вводить авторські елементи пластики, власне творить неobarокове мистецтво, залишаючись вірним продовжувачем мистецьких традицій. Свого часу С. Далі, висловив думку, що «традиція у мистецтві – це стояча вода, однак без якою мистецтво не можливе».

Висновки і перспективи дослідження. Творча діяльність П. Ходанича триває майже піввіку. Художній світ різьбяр вибудований на сталому інтересі до соціального життя закарпатців. Творчий доробок митця позначений авторською манерою стилізації і різьблення, у колі його інтересів рельєфна і кругла пластика, сакральне мистецтво. Загалом творчість П. Ходанича демонструє не тільки процес його творчого зростання, але й своєрідну парадигму розвитку закарпатського різьбярства від початку 1970 рр. до нашого часу. Окремі інтереси представляють мистецтвознавчі праці художника, тому його творчість заслуговує на подальші дослідження.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

1. Нитка В. І. Петро Михайлович Ходанич // Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2011 рік. – Ужгород: Вид. В. Падяка, 2010 р. – С. 231.
2. Густі В. П. Ходанич П. М. // Енциклопедія Закарпаття: Визначні особи XX століття. – Ужгород: Гражда, 2007. – С. 352-353.
3. Ходанич П. М. Косиння трави. – Ужгород: ТИМΠΑНИ, 2011. – С.134-142.
4. Ходанич П. М. Шляхом пізнання.– Ужгород: Карпати, 2011. – 304 с.

Стаття надійшла до редколегії 25 жовтня 2016 р.